

КАТАЛОГ
НА ЕМПИРИЧНИТЕ ИЗСЛЕДВАНИЯ,
ПРОВЕДЕНИ ОТ СЪТРУДНИЦИ НА ЦЕНТРАЛНАТА КОМИСИЯ ЗА
БОРБА СРЕЩУ ПРОТИВООБЩЕСТВЕНИТЕ ПРОЯВИ НА МАЛОЛЕТНИТЕ И
НЕПЪЛНОЛЕТНИТЕ КЪМ МИНИСТЕРСКИЯ СЪВЕТ

София 1000, бул. „Княз Александър Дондуков” № 9, ет. 4
телефон: 02/981 11 33; факс: 02/987 40 01

Настоящият каталог е съставен по линия на Българската асоциация по криминология. Масивът с емпирични изследвания и с публикации на сътрудници на *Централната комисия за борба срещу противообществените прояви на малолетните и непълнолетните* при Главната прокуратура на НРБ/РБ (до 1997 г.) и понастоящем при Министерския съвет е част от цялостния масив на научните изследвания с криминологичен и сроден характер в България от края на XIX-ти век до момента (октомври 2020 г.).

Съставител на каталога е проф. д.ю.н. Юлия Бояджиева (председател на БАК през периода 1991–2013 г.). Той е изготвен със съдействието на Дора Михайлова и Димитър Кюланов, доктор по социология, експерти от ЦКБППМН.

Изследователската дейност е един от приоритетите на Централната комисия за борба срещу противообществените прояви на малолетните и непълнолетните още от създаването ѝ с Постановление на МС № 18 от 1961 г. в съответствие със *Закона за борба срещу противообществените прояви на малолетните и непълнолетните* от 1958 г.¹ Извършените многобройни емпирични изследвания през годините по проблемите на превенцията на престъпността и противообществените прояви на децата са в следните направления:

- проучване и анализ на състоянието, тенденциите, причините и факторите за асоциалното поведение сред децата;
- проучване на конкретни явления и фактори, които характеризират девиантното поведение сред децата;
- проучване на конкретни проблеми и отделни елементи в системата за борба срещу противообществените прояви на малолетните и непълнолетните с цел нейното усъвършенстване;
- предлагане на мерки за усъвършенстване на законодателството и за по-ефективно функциониране на превантивната система.

СЪДЪРЖАНИЕ

I. Използвани съкращения.....	1 стр.
II. Заглавия на емпиричните изследвания, включени в каталога.....	2 стр.
III. Анотации на изследванията.....	3 стр.
IV. Друга дейност на ЦКБППМН.....	14

стр.

I. ИЗПОЛЗВАНИ СЪКРАЩЕНИЯ

---

¹ Този закон е актуализиран многократно, като последните най-значителни промени са направени през 2004 г. с оглед синхронизирането му със законодателството на Европейския съюз.

БАК – Българска асоциация по криминология
 ВУИ – възпитателно училище-интернат
 ДВНМН – дом за временно настаняване на малолетни и непълнолетни
 ДПС – детска педагогическа стая
 ЗБППМН – Закон за борба срещу противообществените прояви на малолетните и непълнолетните
 МКБППМН – местна комисия за борба срещу противообществените прояви на малолетните и непълнолетните
 МВР – Министерство на вътрешните работи
 МС – Министерски съвет
 НРБ – Народна република България
 ЦКБППМН – Централна комисия за борба срещу противообществените прояви на малолетните и непълнолетните
 ОЗД – отдел „Закрила на детето”
 ПД – поправителен дом
 РБ – Република България
 ТВУ – трудово-възпитателно училище; от 1996 г. – възпитателно училище-интернат
 УКП – училищна комисия за превенция

II. ЗАГЛАВИЯ НА ЕМПИРИЧНИТЕ ИЗСЛЕДВАНИЯ, ВКЛЮЧЕНИ В КАТАЛОГА (по хронология)

1. Престъпността на непълнолетните.....	3 стр.
2. Превенция на правонарушенията на непълнолетните в Плевенски окръг.....	3 стр.
3. Ранна превенция на престъпленията и противообществените прояви сред малолетните и непълнолетните.....	3 стр.
4. Усъвършенстване на системата от мерки за предотвратяване на правонарушенията от непълнолетни по местоживееене.....	3 стр.
5. Престъпност и рецидив при непълнолетните (по данни за периода 1973–1982 г.).....	4 стр.
6. Престъпност и рецидив на непълнолетните (по данни за периода 1988–1989 г.).....	4 стр.
7. Състояние на корекционно-възпитателната работа в трудово-възпитателните училища.....	5 стр.
8. Безнадзорността при децата	5 стр.
9. Насилието между деца.....	6 стр.
10. Оценка на риска от повторни правонарушения на непълнолетни, контингент на МКБППМН.....	7 стр.
11. Свободното време на учениците – фактор за ранна превенция.....	8 стр.
12. Ефективност на възпитателните мерки по ЗБППМН.....	8 стр.
13. Мерки за въздействие върху родителите по чл. 15 от ЗБППМН....	9 стр.
14. Дейност на обществените възпитатели.....	10 стр.
15. Дейност на центровете за превенция и консултативните кабинети към МКБППМН.....	10 стр.
16. Диагностика на подрастващи извършители на противообществени прояви.....	11 стр.
17. Насилствени действия при малолетни.....	12 стр.
18. Непълнолетни лица, осъдени за престъпления, пребиваващи в	

III. АНОТАЦИИ НА ИЗСЛЕДВАНИЯТА

1. Престъпността на непълнолетните

Година на провеждане на изследването на терен: 1971–1972 г.

Изследователски екип: Проучването е иницирано от ЦКБППМН. В него участват Йордан Венедиков, Минчо Семов, Петко Божиков, Ангел Венедиков, Стефан Дойнов, Георги Георгиев, Дора Михайлова, инспектори от ДПС, директори на ТВУ.

Методика на изследването: Това е първото социологическо проучване на престъпността на непълнолетните, което обхваща територията на цялата страна. Анкетирани са 1274 юноши с криминални прояви чрез представителна извадка за страната по различни показатели и контролна група от 1572 непълнолетни без такива прояви.

Изследвани проблеми: Анализирани са основните социологически фактори, с чието влияние могат да се обяснят извършените престъпления и да се прогнозира бъдещото поведение на непълнолетните. Открити са категориите непълнолетни, които са изложени на повишен „риск за престъпност“ под влиянието на комплекс от фактори и изискват квалифицирано внимание и целенасочени превантивни мерки.

Реализация на резултатите от изследването: Подготвен е доклад с резултатите от направеното проучване, целта на който е да подпомогне работата на специалистите, които се занимават с престъпността сред непълнолетните. Проучването поставя началото на бъдеща изследователска работа върху важните проблеми, свързани с престъпността и противообществените прояви на малолетните и непълнолетните в България.

Публикация: Венедиков, Й. Юношите, престъпността, факторите (едно статистическо изследване). С., „Наука и изкуство“, 1976.

2. Превенция на правонарушенията на непълнолетните в

Плевенски окръг

Година на провеждане: 1981 г.

Изследователски екип: Панчо Бешков, Виолета Борисова, Атанас Шишков, Дора Михайлова, Виктор Бънев.

Методика на изследването: Проведено е регионално комплексно изследване на системата за превенция по отношение правонарушенията на непълнолетните.

Изследвани проблеми: Проучването обхваща криминологичните, социалнопсихологичните, психиатричните, правните и педагогическите аспекти на въздействието на системата за превенция върху личността на подрастващите и формирането на тяхното поведение. Извършен е подробен анализ на динамиката и тенденциите на престъпността сред непълнолетните в окръга.

Реализация на резултатите от изследването: Издаден е сборник с материали от изследването от Междуведомствения съвет за координация и методическо ръководство на превантивната дейност при Главната прокуратура на НРБ и МКБППМН – Плевен. Предприети са ефективни мерки за ограничаване действието на криминогенните фактори в региона.

3. Ранна превенция на престъпленията и противообществените прояви сред малолетните и непълнолетните (1981 г.)

4. Усъвършенстване на системата от мерки за предотвратяване на

правонарушенията, извършени от непълнолетни по местоживеене

Година на провеждане: 1989 г.

Изследователски екип: Съвместно изследване на Съвета за криминологически изследвания към Главната прокуратура и ЦКБППМН. *Участници от СКИ при ГП:* проф. д.ю.н. Боян Станков, Благой Блажев, доц. д-р Светла Маргаритова-Вучкова; *участник от ЦКБППМН:* Дора Михайлова.

Изследвани проблеми: Проучени са противообществените прояви на малолетни и непълнолетни, проблемите за ролята на превенцията в самоуправляващите се общности с цел да се развият нови форми за борба с отрицателните явления, да се използва техният превантивен потенциал за ограничаване на тези явления.

Основен извод от изследването: Органът, който осигурява планомерната дейност на цялата превантивна система в населеното място е местната комисия за борба срещу противообществените прояви на малолетните и непълнолетните. Тя е основен субект и е упълномощена да съгласува дейността на останалите институции и органи, като обезпечи единство в поведението им. Необходима е методическа помощ за създаване на система от ефективни мерки за предотвратяване на правонарушенията по местоживеене.

Резултати от изследването: Изготвен е доклад с изводите и препоръките от изследването.

5. Престъпност и рецидив на непълнолетните (резултати от криминологично изследване по данни за периода 1973–1982 г.)

Съвместно изследване на ЦКБППМН при МС и НМСЗД-МВР с ръководител проф. д-р Здравко Трайков.

6. Престъпност и рецидив на непълнолетните (резултати от криминологично изследване 1988–1989 г.)

Година на приключване: 1990 г.

Изследователски екип: Съвместно изследване на ЦКБППМН при МС и НМСЗД-МВР с ръководител проф. д-р Здравко Трайков.

Методика на изследването: Направен е сравнителен анализ на данните за наказаната престъпност и данните от статистиката, водена по линия на детските педагогически стаи за рецидива при непълнолетните за периодите 1973–1982 г. (вж. предходното изследване) и 1983–1989 г. Използвани са резултати от междуведомствена проверка на Поправителния дом в гр. Бойчиновци под ръководството на Комисията за защита на обществените интереси и правата на гражданите, осъществена през 1989 г.

Изследвани проблеми: Проучени са причините за рецидив при изтърпелите наказание „лишаване от свобода“ непълнолетни, освободени в периода 1982–1986 г. и осъдени за ново престъпление до 30 март 1989 г. Акцентът е върху социалните и икономическите проблеми, стоящи на пътя на обезпечаване на благоприятни условия за живот и развитие на подрастващите, както и върху другите криминогенни фактори, свързани с отглеждането и възпитанието на децата в семейството.

Реализация: Подготвен е доклад с резултатите от изследването. Формулирани са предложения за обновяване на нормативната уредба и подпомагане работата на специализираните органи и обществените организации, ангажирани в борбата с престъпността сред непълнолетните. *Резултати от изследването са представени на семинар на Българската асоциация по криминология (1991 г.).*

7. Състояние на корекционно-възпитателната работа в трудово-възпитателните училища

Година на провеждане: 1989 г.

Изследователски екип: Станка Минкова, Атанас Шишков, Виолета Борисова, Дора Михайлова, Величко Еремиев, Никола Маринов.

Методика на изследването: Анкетирани са 1000 ученици и 271 педагогически работници. Извършени са контролни изследвания с групи ученици от масови училища в София и Стара Загора.

Изследвани проблеми: образователните и възпитателните резултати по отношение организацията на живота и дейността в тези заведения; развитието на познавателни интереси и трудови умения сред учениците като условие за ефективност на корекционно-възпитателната работа; състоянието на психичното равновесие на учениците като фактор за повишаване ефективността на корекционно-възпитателната работа; естетическото възпитание на учениците; медицинско-психиатричният аспект на ефективността на корекционно-възпитателната работа; физическата дееспособност на учениците. Направени са анализ и оценка на състоянието на корекционно-възпитателната работа в ТВУ с оглед предприемането на методически и организационни мерки за подобряване на резултатите и повишаване ефективността на педагогическата дейност.

Аналогични проучвания са проведени впоследствие в периода 1993–1994 г. във всички възпитателни училища-интернати и социално-педагогически интернати, както и през 2009 г. съвместно с Държавната агенция за закрила на детето. Към основните акценти на проучванията е добавена и защитата на правата на децата в тези заведения.

Реализация на резултатите от изследванията: Предприети са управленски, административни и методически мерки.

8. Безнадзорността при децата

Година на приключване: 1994 г.

Изследователски екип: съвместно изследване на Съвета за криминологически изследвания при Главната прокуратура и ЦКБППМН. Участници: Светла Маргаритова-Вучкова, Дора Михайлова, Димитър Кюланов и други.

Методика на изследването: Като източник на информация са използвани: експертни оценки, дадени от 308 специалисти, работещи с деца – инспектори от детски педагогически стаи, секретари и членове на МКБППМН, директори и преподаватели от ТВУ, специалисти от домове за временно настаняване на малолетни и непълнолетни, обществени възпитатели; стандартизирано интервю и проективен рисувателен тест с 87 деца, преминали през ДВНМН – гр. София през периода февруари–юли 1993 г., както и такива, намиращи се в ТВУ и интернати. Информацията служи за очертаване на кръга от проблеми и на качествените характеристики на основните групи безнадзорни деца. Проведено е интервю с 57 деца от всички ТВУ в страната относно оценката им за този тип заведения. Получена е информация от 55 инспектори от ДПС относно ситуацията с трайно безнадзорните в обслужваните от тях райони. Използвани са материали от национални и международни форуми по проблемите на безнадзорните деца.

Разработени проблеми: Установени са: типове безнадзорни деца въз основа на преминалите през ДВНМН за изследвания период; причините за изпадането им в това състояние; характеристиките на семейната среда; наличието и вида на противообществени прояви; реакцията на институциите; правната уредба в други държави. Очертани са основните насоки на стратегията за работа с безнадзорните деца в краткосрочен и дългосрочен план, същността и причините за безнадзорността, както и

проблемите на звената и институциите, работещи с този контингент. Предложени са няколко типа модели за социални звена – институционализирани и неинституционализирани.

Реализация: Изготвен е научен доклад с препоръки до различните институции за ограничаване контингента на безнадзорни деца и предприемането на мерки за въздействие по отношение на социализацията и ресоциализацията на деца, изпаднали в състояние на безнадзорност.

Резултатите са представени на международен семинар, организиран от Съвета на Европа в Любляна, Словения, през 1994 г. На основата на резултатите от изследването са предприети конкретни мерки за разкриване на приюти за безнадзорни деца, регламентирани с допълнения в ЗБППМН.

Публикации: *Маргаритова-Вучкова, Св.* Подходи и модели за работа с безнадзорните деца (резултати от емпирично проучване). С., изд. на СКИ, 1995, 28 с.; *Маргаритова-Вучкова, Св.* Времето налага по-гъвкав подход към децата. – Обществено възпитание, бр. 1, 1995.

9. Насилието между деца

Година на провеждане: 2007 г.

Изследователски екип: Дора Михайлова, Димитър Кюланов, д-р, Лидия Загорова.

Методика на изследването: Извадката е представителна за страната. Обхват на респонденти: секретари на МКБППМН – 281; инспектори от ДПС – 161; представители на отделите за закрила на детето към дирекциите за социално подпомагане – 247; педагогически съветници и училищни психолози – 226.

Изследователски проблеми: Очертани са факторите за проявите на насилие между децата. Изяснени са възрастовите, половите, психологическите и други особености на насилието. Проучени са възможностите за ограничаване на тези прояви и за повишаване ефективността на превантивната дейност.

Основни изводи от изследването:

Насилието сред децата се характеризира със следното:

- агресивността при децата все по-често се изразява в прояви на насилие между учениците в училище, а самата агресивност в отношенията се е утвърдила като провокиращ насилието фактор;
- деянията се отличават с по-висока степен на обществена опасност и формите на насилие стават по-брутални, придружени с по-голяма жестокост;
- увеличава се насилието сред девойките, формират се групи от момичета с агресивен характер;
- увеличават се случаите на насилие, свързани с употреба на алкохол и наркотици и с привличане на малолетни и непълнолетни от престъпни групи като съучастници в тежки форми на насилие;
- увеличават се случаите на насилствени престъпления, извършвани от групи от малолетни, придружени с групова агресия;
- едновременно се проявяват различни форми на насилие между децата;
- личностните и психологическите особености на децата, неразвитите социални умения за междуличностно общуване и толерантност, както и неизградената социално-позитивна ценностна система на подрастващите способстват за формиране на агресивни и престъпни нагласи, деформират поведенчески естествения за възрастта стремеж към лидерство и самоутвърждаване, в резултат на което той се проявява чрез насилие;

- при момчетата преобладава физическото насилие, а при момичетата – психичното. Насилието при момичетата придобива все „по-мъжки“ черти, а при някои форми на насилие между момчетата се появяват „типично женски“ черти.

Основни фактори, които пораждаат насилие между децата:

- фактори, отнасящи се до обществото като цяло и в частност до социално-икономически фактори, които действат опосредствено чрез своите негативни последици върху социализационните фактори, обуславящи детското развитие и насилието между деца;

- съществуването на „атмосфера на реално или виртуално насилие“ в микросоциалната и медийната среда способства за възприемане на насилието като норма на отношения между децата. Тази среда се характеризира с недостатъчен социален контрол и санкции срещу проявите на насилие и разпространените модели на насилническо поведение, съчетани с чувството за безнаказаност за проявеното насилие;

- преобладаващата част от децата не са информирани в достатъчна степен за проблема с насилието между тях и нямат в необходимите умения да се предпазват от посегателства.

Сфери на проява на пораздащите насилие фактори: основните фактори, пораздащи насилие сред децата са в семейството, като от тях решаващ е конфликтната семейна среда и негативния пример в поведението на родителите. Въпреки това, според експертите, семейството не е естествената среда на прояви на насилие между децата. В училището не съществуват фактори, пораздащи или провокиращи насилие между децата, но насилието и агресията се проявяват предимно в училищната среда.

Относно превенцията на детското насилие: в България съществува стабилна превантивна система и високо компетентни професионалисти, които познават добре проблема и предприемат мерки за ограничаване на насилието.

Реализиране на резултатите от изследването: Подготвен е изследователски доклад. Резултати от изследването са представени и дискутирани на сбирка на *постоянно действащия семинар на Българската асоциация по криминология*, проведена през 2007 г. на тема “Насилието сред деца” (методика и резултати от експертно изследване, проведено от ЦКБППМН) – доклади от Димитър Кюланов, д-р, Лидия Загорова и Дора Михайлова.

Публикации: Михайлова, Д., Кюланов, Д. Насилието между децата. Същност, особености, причинна обусловеност. – Обществено възпитание, бр. 6, 2007; Кюланов, Д., Л. Загорова. Методически особености на експертно изследване на насилието между деца. – Информационен бюлетин на НИКК-МВР, бр. 125, 2008; Кюланов, Д., Л. Загорова. Основни резултати от експертното изследване на насилието между деца. – Информационен бюлетин на НИКК-МВР, бр. 125, 2008.

10. Оценка на риска от повторни правонарушения на непълнолетни, контингент на местните комисии за борба срещу противообществените прояви на малолетните и непълнолетните

Година на провеждане и възложител: 2007 г., Фонд за превенция на престъпността – Инициатива “Гражданска активност” със съдействието на Посолството на Великобритания.

Изследователски екип: съвместно изследване на Клиниката по съдебна психиатрия и съдебна психология към Университетската болница по неврология и психиатрия (доц. д-р Владимир Велинов, д.м.) и ЦКБППМН (Константин Томанов – секретар на ЦКБППМН).

Предмет на изследването: Апробиране и адаптиране за българските условия на Британския инструмент за оценка на риска при непълнолетни правонарушители

ASSET. Инструментът е разработен в Оксфордския университет за нуждите на местните екипи за превенция и противодействие на детската престъпност в Англия и Уелс. Представлява формуляри с въпроси и ръководства за тяхното попълване. ASSET се прилага за всички ненавършили пълнолетие лица, които вече веднъж са извършили правонарушение. Целта на инструмента е да посочи различните фактори, които детерминират противоправното поведение на подрастващия, като акцентът е поставен върху това, да се измери степента, в която даден фактор може да бъде причина маловръстният повторно да извърши правонарушение.

Резултати от изследването: Разработен и внедрен е инструментариум за оценка на риска от рецидив при непълнолетните.

11. Свободното време на учениците – фактор за ранна превенция

Период на провеждане: 2012–2013 г.

Изследователски екип: Дора Михайлова, Димитър Кюланов, д-р

Методика на изследването: Извадката е представителна за страната. Обхват на респонденти: средношколци от 7-ми до 10-ти клас – 545 деца от 94 общини и райони в страната. Като контролна група в извадката са включени 106 деца с девиантно поведение от изследваните общини.

Изследователски проблеми: Целта на проведеното изследване е: да проучи и анализира ролята на свободното време за развитието на личността; да установи (според мнението на децата) съществуващите предоставени възможности, училището и общината условия за смислено прекарване на свободното време, с оглед позитивното социално развитие на децата и недопускане на девиации в поведението, включително и на деца с асоциално поведение.

Основни изводи от изследването:

- с най-висок дял – 44,4%, са анкетираните, които смятат, че общината (районът) отчасти задоволява техните желания и интереси, а според 32,1% предлаганите дейности напълно задоволяват желанията и интересите им. Независимо от това, почти всеки четвърти е на мнение, че с предлаганите дейности не се задоволяват техните желания и интереси. При анкетираните деца с девиантно поведение този дял е аналогичен – 27%.

- Общините все още не отговарят изцяло на очакванията на децата с предлаганите дейности за свободното време. Отговорите на децата насочват към разширяване и подобряване на условията за прекарване на свободното време. Според тях са необходими повече достъпни спортни обекти, паркове, регламентирани места за улични спортове, създаване на младежки домове, центрове за деца, клубове по интереси и др., както и да се организират безплатни и достъпни занимания.

- Ангажирането на свободното време на децата с интересни и полезни за тяхното формиране и развитие дейности следва да бъде приоритет на цялото общество, на образователните, културните, социалните и други институции. Децата трябва да се обхващат в реализацията на проекти в различни области на науката, техниката, спорта, изкуството, да се осигуряват възможности на деца от социално слаби семейства и на деца с девиантно поведение да развиват своите интереси, спортни и творчески способности. Нужно е да се подобрява инфраструктурата на материалната база и на организационните форми.

Реализация на резултатите от изследването: Подготвен е изследователски доклад.

Публикация: Изследване на свободното време на децата – Обществено възпитание, бр. 1, 2015.

12. Ефективност на възпитателните мерки по Закона за борба срещу противообществените прояви на малолетните и непълнолетните

Година на провеждане: 2013 г.

Изследователски екип: Дора Михайлова, Димитър Кюланов, д-р.

Методика на изследването: Извадката е представителна за страната. Обхват на респонденти: 94 секретари на МКБППМН; 86 инспектори от ДПС; 86 представители на ОЗД; 363 малолетни и непълнолетни с наложени възпитателни мерки и 360 родители на деца с разгледани възпитателни дела.

Изследвани проблеми: Установяване на резултатността на възпитателните мерки по чл. 13, ал. 1 спрямо малолетни и непълнолетни и по чл. 15, ал. 1 от ЗБППМН за мерките спрямо родители. Очертани са направленията за повишаване ефективността на превантивната дейност, както и проблемите по контрола.

Анализът на данните от изследването показва, че 70,2% от анкетираните секретари посочват, че *процедурата по възпитателното дело оказва възпитателен ефект върху децата с асоциално поведение*, 29,8% – понякога. 46,5% от ИДПС смятат, че тази процедура има възпитателен ефект върху маловръстни с асоциално поведение, 53,5% – понякога. Над половината от служителите от ОЗД – 51,8%, също посочват позитивния ефект на тази процедура и 48,2% – понякога.

Интерес представляват резултатите от изследването, свързани с отношението на родители, учители, приятели към маловръстните с девиантно поведение след възпитателното дело. От промяната в отношението към тях може да се правят изводи за въздействието на възпитателното дело и наложените възпитателни мерки. Като позитивна промяна може да се оцени засиленият интерес на родителите към проблемите на детето им – 42,9%, както и засиленото общуване с маловръстния – 36,2%.

Според експертите, в преобладаващия брой случаи (секретари – 91,3%; ИДПС – 87,1% и ОЗД – 74,1%) наложените възпитателни мерки предизвикват положителни промени у подрастващите.

Важен акцент в изследването е оценката на децата за наложените им възпитателни мерки. Преобладаващата част от анкетираните – 56,8%, посочват, че мерките са справедливи и ги приемат като възможност да се поправят, 8% оценяват мерките като много строги; 1,4% – като много леки; 32,9% не могат да преценят.

Анализът показва, че системата за противодействие на асоциалното поведение на децата е адекватна на съвременните обществени условия и функционира нормално. В нея работят висококвалифицирани кадри. Разглеждането и решаването на възпитателните дела се осъществява след задълбочена подготовка и с необходимия професионализъм. Налаганите възпитателни мерки и мерки по отношение на родителите повлияват в по-голямата си част и в значителна степен положително върху поведението на маловръстните правонарушители и техните родители.

Реализация на резултатите от изследването: Подготвен е изследователски доклад, публикуван на сайта на ЦКБППМН

[<http://www.ckbppmn.government.bg/documents/234afcbeacd57bda14502b51783e87cfe.pdf>]

Резултати от изследването са представени на семинар на БАК през 2013 г.

Публикация: Ефективност на възпитателните мерки по Закона за борба срещу противообществените прояви на малолетните и непълнолетните. – сп. „Обществено възпитание”, бр. 2, 2012 г.

13. Мерки за въздействие върху родителите по чл. 15 от Закона за борба срещу противообществените прояви на малолетните

и непълнолетните

Година на провеждане: 2014 г.

Изследователски екип: Дора Михайлова, Димитър Кюланов, д-р.

Методика на изследването: Формираната извадка е представителна за страната. Обхват на респонденти: 229 секретари на МКБППМН в страната.

Изследвани проблеми: Проучени и анализирани са конкретните проблеми, свързани с въздействието на МКБППМН спрямо родителите, и усъвършенстването на практиката.

Резултатите от изследването показват, че МКБППМН успешно и ефективно прилагат чл. 13, ал. 1, т. 4 „Поставяне под възпитателен надзор на родителите или лицата, които ги заместват, със задължение за полагане на засилени грижи“ и чл. 15 от ЗБППМН. Секретарите смятат, че сега действащият Закон за БППМН е добър, работещ, с ясно регламентирани процедури и механизми. В съответствие със своята практика анкетираните правят конкретни предложения за усъвършенстване на мерките спрямо родителите на деца с противообществени прояви.

14. Дейност на обществените възпитатели

Година на провеждане: 2015 г.

Изследователски екип: Дора Михайлова, Димитър Кюланов, д-р

Методика на изследването: Извадката е представителна за страната. Обхват на респонденти: секретари на МКБППМН – 120; инспектори от ДПС – 117; експерти от отделите за закрила на децата към дирекциите за социално подпомагане – 124; обществени възпитатели – 193; родители на деца с наложени мерки по чл. 13, ал.1, т. 5 – 184; непълнолетни с наложени мерки по чл. 13, ал.1, т. 5 – 175.

Изследвани проблеми: Проучване и анализирани на състоянието и проблемите в дейността на обществените възпитатели с оглед предприемането на мерки за усъвършенстване на превантивната и корекционно-възпитателната работа. Анализът на резултатите от изследването очертава: отношението на децата, родителите, МКБППМН, инспекторите от ДПС, служителите от ОЗД и на самите обществени възпитатели; тяхната оценка доколко са повлияли да се създаде позитивна нагласа сред децата към ценностите; ограничаването и коригирането на девиации и дефицити в тяхното развитие и социализация.

Основният извод от изследването е, че обществените възпитатели са се утвърдили като важен орган за индивидуално-възпитателна и общопревантивна дейност. Децата ги възприемат като добри приятели и желаят да продължат общуването си с тях дори след прекратяването на възпитателния надзор, да споделят проблемите си и да получават съвети и подкрепа.

Реализация на резултатите от изследването: Подготвен е изследователски доклад, публикуван в сайта на ЦКБППМН [www.ckbppmn.government.bg/research/].

15. Дейност на центрите за превенция и на консултативните кабинети към МКБППМН

Година на провеждане: 2016 г.

Изследователски екип: Дора Михайлова, Димитър Кюланов, д-р

Методика на изследването: Извадката е представителна за страната. Обхват на респонденти: 91 секретари на МКБППМН, към които функционират такива помощни органи; 177 класни ръководители, които са ползвали услугите на консултативни кабинети и центрове за превенция към МКБППМН; 156 родители на деца с наложени възпитателни мерки по чл. 13, ал. 1 от ЗБППМН и 160 непълнолетни с наложени възпитателни мерки.

Резултати от изследването: Събрана и анализирана е информация за центровете за превенция и консултативните кабинети, за ефективността на тяхната работа и съществуващите проблеми. Изследователските резултати показват:

- през тези помощни органи през 2015 г. са преминали 7413 малолетни и непълнолетни;

- чрез центровете и кабинетите се привеждат в изпълнение мярката по чл. 13, ал.1, т. 3 от ЗБППМН и мярката по чл.15, ал.1, т. 2 по отношение на родители. Реализират се превантивни програми, кампании и проекти, обучения и консултиране на учители, училищни психолози, педагогически съветници и обществени възпитатели. Извършват се проучвания и анализи, консултиране на деца и родители, срещи и тренинги за формиране на социални умения;

- преобладаващата част от анкетирания секретари, ИДПС, класни ръководители и родители оценяват много високо ефективността на дейността на центрове за превенция и консултативните кабинети към МКБППМН;

- центровете и кабинетите са се утвърдили като много авторитетни и ефективни органи за противодействие на асоциалното поведение на малолетни и непълнолетни, което следва задължително да се отчете при осъществяване на реформата в областта на детското правосъдие. Тези органи би трябвало да намерят място и в реформираната система, като се създадат необходимите условия за увеличаване на техния брой, кадровото и финансовото им осигуряване, популяризирането сред обществеността, както и за тяхното по-нататъшно развитие и усъвършенстване.

Публикации: Изследователският доклад е публикуван:

- на сайта на ЦКБППМН

[<http://www.ckbppmn.government.bg/documents/63fb07d2f843054786c3e5e2355ae194.pdf>];

- в сп. „Обществено възпитание“, бр. 2, 2016 г.

16. Диагностика на подрастващи извършители на противообществени прояви

Година на провеждане: 2016 г.

Методика на изследването: Проучването е пилотно и е реализирано на територията на град София. Сравнени са изследователски данни от САЩ, които са международно признати, с такива от България. Използвани са пет въпросника: „Поведенчески проблеми или делинквентност“; „Управление на гнева“; „Негативни влияния от връстници“; „Ниска успеваемост в учебния процес“ и „Конфликти с връстници“, с помощта на които са констатирани поведенчески проблеми по седем категории противообществени прояви: бягство, употреба на психоактивни вещества, кражби, побой, присвояване, телесна повреда и хулиганство. Посредством въпросниците са изследвани социалнопсихологическите характеристики на подрастващи извършители на противообществени прояви с наложени възпитателни мерки по ЗБППМН.

Резултатите от изследването показват, че психологическите девиации и противоправното поведение на изследваните юноши са провокирани от дисбалансираната им социална среда и то основно в семеен план или от негативни поведения на връстници.

Изведени са **конкретни препоръки** към:

- децата: спазване на правилата и очакванията в дома, училището и извънучебната среда; премахване на нагласи за противоправни деяния; формиране на нагласи за контрол над бързо възникващия гняв; регулярно изразяване на

съпричастност, загриженост и чувствителност на мисли и чувства към нуждите на другите;

- родителите: създаване и поддържане на подходящи граници във взаимоотношенията „родител – дете“; формиране и прилагане на ефективни умения при общуване с децата.

Реализация на резултатите от изследването: Изготвено е *Методическо ръководство за МКБППМН за диагностика на малолетни и непълнолетни извършители на противообществени прояви и превантивна работа с тях*, основана на социално-психологически тренинг, с фокус върху социалното функциониране, мотивацията и поведението.

Относно изследването виж: Отчетен доклад за дейността на Централната и местните комисии за борба срещу противообществените прояви на малолетните и непълнолетните през 2017 година

[<http://ckbppmn.government.bg/documents/22434af42d6487f3afae4b5f7acf2ab6.pdf>].

17. Насилствени действия при малолетни

Година на провеждане на изследването: 2018 г.

Предмет на емпиричното изследване са социално-психологическите характеристики на малолетни извършители на насилствени действия.

Обект на изследването са 190 малолетни от 22 области в страната², разпределени в три целеви групи: извършители на противообществени прояви (60 деца), консултирани в периода от м. януари до м. юни 2018 г.; консултирани малолетни (24 деца) от МКБППМН (чл. 41 от ЗБППМН) по заявка на родител или друга институция (УКП, ОЗД), в периода от м. януари до м. юни 2018 г.; малолетни с проблеми с адаптацията в училище (106 деца) през втория срок на учебната 2017/2018 г.

Методика на изследването: Направена е диагностика на насилствени действия при малолетни (8–13 г.) със съгласие от родителите. Спазени са изискванията на Американската психологична асоциация (2013:74 – Международен стандарт за психологични изследвания). Проучен е чуждестранен практически опит – резултати от специализирани изследвания в областта на факторите, инициращи насилствени действия при малолетните). Направен е емпиричен анализ, основан на използваните б въпросника, на: социалното функциониране и проблемното поведение на малолетните, което е провокирало насилствени действия към социума (връстници, съученици, братя или сестри); родителския капацитет на изследваните малолетни. Използвани са теоретичен модел, характеризиращ поведенческите проблеми на малолетните, както и социално-психологически тренинги за изпълнение на дългосрочни цели в консултативната дейност на подрастващи, прилагали насилствени действия.

Резултати от изследването: Изготвени са сравнителни анализи за агресията/насилието в социалната среда на малолетните за всяка от трите целеви групи по полов и възрастов признак.

Основни изводи:

- поведенческите проблеми при децата в социален аспект провокират изявите на насилие от тяхна страна. Тези деца по-често демонстрират насилствени действия, които са резултат на негативни емоционални преживявания, натрупвани с времето и продължили над една година;

---

² В изследването не са взели участие малолетни от областите Враца, Кюстендил, Перник, Силистра, Сливен и Шумен.

- децата живеят в относително дисбалансирана социална среда, като това се отнася повече за училищната обстановка и по-малко за семейната, независимо дали детето се отглежда от един родител или от двамата. Най-голям брой деца с високи стойности по четирите аспекта на агресивността (враждебност, физическа и словесна агресивност, гняв) са малолетните с проблеми с адаптацията в училище. Това налага необходимостта от редовно посещаване на училище, от ранна превенция с учениците с фокус върху придобиването на умения за контрол на гнева, без да се отлага във времето и да се очаква проблемите на децата в училищна среда да се решават само от родителя;

- диагностиката на насилствените действия при малолетните следва да се провежда във всички области в страната.

Препоръки:

- при малолетните, при които е констатирано, че има вероятност да извършат повторна проява, бъдещо насилствено деяние или противообществена проява, е необходимо консултациите от обществен възпитател да продължат минимум шест месеца за преодоляване на поведенческите им девиации;

- при мнозинството от децата и от двата пола е необходимо да бъде повишен родителският капацитет;

- нужно е да бъдат повишени професионалните умения на училищните психолози и/или педагогическите съветници за превенция на насилствените действия на учениците;

- училищните психолози и/или педагогическите съветници да осъществяват ежеседмични консултации с малолетни с дезадаптивни проблеми за ранна превенция и придобиване на социални умения за управление на гнева;

- превантивната дейност на членовете на УКП следва да бъде насочена към намаляване на нивата и при четирите аспекта на агресивността: физическа и словесна, враждебност и гняв, както и към сътрудничество с местните комисии;

- МКБППМН да прилагат въпросниците по съответните категории поведенчески проблеми за реализирането на първична и вторична превенция при малолетните.

Реализация на резултатите от изследването: Предвижда се изводите и препоръките от изследването ще бъдат използвани за изготвянето на *наръчник за диагностициране на насилствени действия при малолетни за първична и вторична превенция и програма за управление на гнева им.*

Относно изследването виж: Отчетен доклад за дейността на Централната и местните комисии за борба срещу противообществените прояви на малолетните и непълнолетните през 2018 година

[<http://ckbppmn.government.bg/documents/51f29f3b7ace5da72d7f765bcdbbd819.pdf>].

18. Непълнолетни лица, осъдени за престъпления, пребиваващи в

Поправителен дом за непълнолетни към затвора в гр. Враца

Година на провеждане: 2018 г.

Целта на проучването е да се получи информация относно непълнолетните момчета, изтърпяващи наказание „лишаване от свобода“ в ПД, преди осъждането им; дали са били известни на местните комисии за БППМН; провеждани ли са консултации от комисии с тези непълнолетни и в какви превантивни програми са били включвани за преодоляване на девиантните им прояви.

Обект на проучването са 9 непълнолетни момчета, осъдени на лишаване от свобода и пребивавали в Поправителния дом по време на провеждане на проучването.

Резултати: Преобладаващата част от изследваните са били обект на дейност на МКБППМН, но ефективността на консултациите и превантивните програми не е довела до положителен ефект поради независещи от МКБППМН обстоятелства. Основните причини за повторните прояви са от социален характер: дисхармоничната семейна среда; ниският родителски капацитет, съчетан с негативна приятелска среда; смяна на настоящ адрес или задържане от МВР, което е прекъснало планираните консултации и е възпрепятствало възможността за предотвратяване на повторна проява.

Относно изследването виж: Отчетен доклад за дейността на Централната и местните комисии за борба срещу противообществените прояви на малолетните и непълнолетните през 2018 година

[\[http://ckbppmn.government.bg/documents/51f29f3b7ace5da72d7f765bcdbbd819.pdf\]](http://ckbppmn.government.bg/documents/51f29f3b7ace5da72d7f765bcdbbd819.pdf).

IV. ДРУГА ДЕЙНОСТ НА ЦКБППМН

Освен посочената по-горе изследователска дейност чрез провеждането на емпирични проучвания, ЦКБППМН извършва ежегодно аналитична и приложна дейност, изразяваща се в:

- изготвяне на **годишни анализи на състоянието, динамиката и тенденциите на престъпността и противообществените прояви на малолетните и непълнолетните**. Този анализ има криминологичен характер и при неговата подготовка се използва информация от много източници: статистика на Националния статистически институт по индикатори, предложени от ЦКБППМН; статистическа и друга информация от МВР, Министерството на образованието и науката, Министерството на правосъдието, Министерството на здравеопазването, Министерството на труда и социалната политика, Върховната касационна прокуратура, Националния център по наркомании, Националния фокусен център по наркотици и наркомании; годишните отчети на всички местни комисии за БППМН по система от показатели, подготвени от ЦКБППМН. Съгласно *Закона за борба срещу противообществените прояви на малолетните и непълнолетните* този доклад се внася за обсъждане в Министерския съвет;

- **изготвяне на проекти за програми и други ръководни документи**, например проект на *Национална програма за превенция и противодействие на асоциалното поведение на малолетни и непълнолетни*, 2002 г.

- периодично провеждане на **комплексни проучвания на организационното състояние и дейността на местните комисии за БППМН в страната**. За целта се използват въпросници за оценка на дейността. В съответствие с резултатите от тези оценки се правят препоръки и се предприемат конкретни мерки в зависимост от констатираните проблеми;

- изготвяне на методически материали като **Ръководство за разпознаване, идентификация и корекционно-възпитателна работа с ненавършили пълнолетие лица, споделящи идеи или принадлежащи към организации с екстремистки или радикален характер**. Ръководството е подготвено от г-н Константин Томанов, секретар на ЦКБППМН, със съдействието на служители от ДАНС, 2011 г. Проведено е обучение на инспектори от ДПС и други служители, работещи с непълнолетни.